

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

1(1) 2018

Երևան - 2018

Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ գիտական խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Ս. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան

Խմբագրակազմ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբուրյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիրբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Գ. Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Ս. Գ. Մեղրյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական
համալսարան

Խմբագրության հասցեն՝
ՀՀ, 0025, Երևան,
Ալեք Մանուկյան 1,
ԵՊՀ իրավագիտության
ֆակուլտետ:
Հեռ.՝ 060-71-02-43

Էլ. կայք՝ publications.y-su.am
publishing.y-su.am

Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝
համամիտ չլինելով
հեղինակների
տեսակետներին:

e-mail: law@ysu.am
Տպագրական 32.625 մամուլ:

Տպաքանակը՝ 100
Հանձնված է շարվածքի՝
15.01.2018
Հանձնված է տպագրության՝
20.04.2018

ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Արթուր Վաղարշյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԳՈՐԾԱՌՈՒԹՎՈՐՄԱՆ ՓՈՐՁԸ ԵՎ ԱՐԴԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՍԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ
ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ7

Վիկտորյա Օհանյան

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ
ՄԻՋՃՅՈՒՂԱՅԻՆ ԵՎ ԻՆՏԵԳՐԱԼ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ21

Տարոն Միմոնյան

ԻՐԱՎԱԲԱՆԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ XXI
ԴԱՐՈՒՄ. ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ34

Варе Геворкян

К ВОПРОСУ О МЕХАНИЗМЕ ВЛАСТИ КАК О СТРУКТУРНОМ
ЭЛЕМЕНТЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ОБЩЕСТВА46

Գևորգ Դանիելյան

ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ58

Վարդան Այվազյան

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՍԵՄԱՏԵԽՆԻԿԱՆ.....78

Անահիտ Մանասյան

ԿԱՅՈՒՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱ-
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ95

Ռուստամ Մախմուդյան

ԵԶՐԻՆԵՐԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅՈՑ ԵՂԵՌՆԻ
ՄԻՋԱԶԳԱՅՆՈՐԵՆ ԶՃԱՆԱԶՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔ111

Հասմիկ Ենգոյան

2016 թ. Դեկտեմբերի 16-ի «ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔՈՎ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՀՀ ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ.....130

Рита Арустамян	
ФУНКЦИЯ ОХРАНЫ ПРАВ И СВОБОД ГРАЖДАН И ИХ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПЕРЕД ОБЩЕСТВОМ	138
Դավիթ Հակոբյան	
ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՆ ՈՒ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ, ԴՐԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՈՒՄԸ.....	154
Լիպարիտ Մելիքջանյան	
ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՎ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ՍԵՐՎԻՏՈՒՏԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.....	166
Արսեն Թավադյան	
ԱՆՎԱՎԵՐ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	176
Ռաֆիկ Գրիգորյան	
ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ՎԱՐԿԻ ՎԱՂԱԺԱՄԿԵՏ ՄԱՐՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	189
Արա Գաբուրյան	
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾՈՎ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՆԱԽԱՏԵՍԵԼՈՒ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ.....	203
Աննա Մարգարյան	
ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ՇԵՂՎՈՂ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ	213
Тигран Симонян	
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ, ГОСУДАРСТВЕННО- ПРАВОВЫЕ, ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ И ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ МЕРЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ МОЛОДЕЖИ.....	234
Սամվել Դիբրանյան	
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ԷԱԿԱՆ ԽԱԽՏՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԻ ԲԵԿԱՆՍԱՆ ՀԻՄՔ	262

Վահե Ենգիբարյան

ԴԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀՀ
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ.....276

Տաթևիկ Սուջյան

ԱՆՁԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ԳԱՂՏՆԻ ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԱՊԱՑՈՒՅՑ ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ296

Արմեն Հովհաննիսյան

ՆՈՐ ԵՐԵՎԱՆ ԵԿԱԾ ԵՎ ՆՈՐ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՈՎ ԲՈՂՈՔ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԻ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ.....314

Սերգեյ Մարաբյան

ԱՆՉԱՓՈՒՄԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԴԱՏՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԿԱՄ ՊԱՏԺԻՑ
ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՐԿԱԴՐԱՆՔԻ ՄԻՋՈՑ ԿԻՐԱՌԵԼՈՎ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄԸ ԴԱԴԱՐԵՑՆԵԼՈՒ

ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ.....326

Հրայր Ղուկասյան, Անահիտ Հարությունյան

ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ
ԿԻՐԱՌՎՈՂ ՏԱԿՏԻԿԱԿԱՆ ՀՆԱՐՔՆԵՐԻ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻ
ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ.....352

Գուրգեն Ներսիսյան

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....375

Սերգեյ Մեղրյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ,
ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ
ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐԸ.....395

Վահե Հովհաննիսյան	
ՈՂՋԱՄԻՏ ԺԱՄԿԵՏՈՒՄ ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	430
Վարդուշ Եսայան	
ՀԱՅՑԱՊԱՀԱՆՋԻ ՓՈՓՈԽՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ	
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	445
Վահագն Դալլաքյան	
ՀԱՅՅԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	458
Օլիմպիա Գեղամյան	
ՋՐՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՎԵՃԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ ԱՐՏԱԴԱՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	472
Տիգրան Խաչիկյան	
ԵՍՏՄ ՄԱՔՄԱՅԻՆ ՕՐԵՆՄԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ «ՄԱՔՄԱՅԻՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ ՄԻՋԵՎ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	484
Հեղինե Գրիգորյան	
ՋՐԱՅԻՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ	496
Անի Սիմոնյան	
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	513

**ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՈՒՈՐՏՈՒՄ**

Գևորգ Դանիելյան

*ԵՊՀ սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի
վարիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր*

Վարչարարության և վարույթի առանձին տեսակների առանձնահատկությունների իրավաչափությունը և սահմանները: Իրավասարարության հետ աղերսներ ունեցող օրենսդրական կարգավորումների պարագայում միատեսակությունն ու կանխատեսելիությունը, ըստ էության, համարվում են ինչպես պատշաճ վարչարարության, այնպես էլ հավակնոտ իրավական վարքագծի երաշխիքներ: Ընդ որում, քննարկվող հարցադրման տեսանկյունից, իրավաստեղծ գործունեության առնչությամբ հակված ենք առավել հիմնավորված համարելու իրավագետ Վլ. Ներսիսյանցի տեսակետը, ըստ որի՝ «իրավաստեղծ գործունեություն» եզրույթի նեղ իմաստը թույլ չի տալիս ճշգրիտ բնորոշել այդ հարթությամբ ընթացող բոլոր գործընթացները, մինչդեռ «իրավասահմանում» եզրույթի համարժեք մեկնաբանության արդյունքում հնարավոր է դառնում այն ընկալել որպես իրավունքի պոզիտիվացման գործընթացի ցանկացած ձևականացված արտացոլում: Այսինքն՝ իրավասահմանման տեսանկյունից հիշյալ գործառույթը ներառում է ոչ միայն նորմատիվ ակտերի ընդունման, այլև սովորույթի, դատական նախադեպի, իրավաբանական դոկտրինայի ձևավորման, ինչպես նաև ոչ իրավաչափ նորմատիվ ակտերի շրջանակը նվազեցնելու ողջ համակարգը¹:

Սոցիալ-իրավական վերոհիշյալ արժեքները խոցելի են դառնում, ըստ այդմ էլ՝ կոռուպցիան ու հովանավորչությունը լայն տարածում են ձեռք բերում այն երկրներում, որտեղ բազմաթիվ այլ գործոնների հետ մեկտեղ «հստակ չեն իշխանության մարմինների հայեցողության սահմանները, և մեծ է սուբյեկտիվ գործոնի դերը»²: Միա-

¹ Տե՛ս **Нерсисянц В. С.**, *Общая теория права и государства*, Учебник, Издательская группа НОРМА – ИНФРА-М, 1999, 398-399 էջեր:

² Տե՛ս **Հարությունյան Գ. Գ.**, *Սահմանադրական մշակույթի պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները* (խմբ.՝ Գ. Դանիելյան, Ռ. Ավագյան, Կ. Միրումյան), վերահրատ.՝ (լրամշակ.) – Եր., «Նժար» հրատ., 2016, էջ 209:

Ժամանակ, նույն այդ երաշխիքներն առավել իրատեսական դարձնելու տեսանկյունից հարկ է լինում նախատեսելու նաև որոշ առանձնահատկություններ, որոնք, սակայն, կարող են իրավաչափ համարվել բացառապես իրավունքի հիմնարար սկզբունքներին համահունչ լինելու պարագայում:

Իրավաչափ իրավակարգավորման տեսանկյունից հարկ է հստակեցնել այն չափանիշները, որոնք հնարավորություն են տալիս ապահովելու անհրաժեշտ համամասնություն ու ներդաշնակություն իրավունքի հիմնարար սկզբունքների և վարչական վարույթի առանձնահատկությունների միջև:

Վարչական վարույթի առանձնահատկությունների համալիր ուսումնասիրությունը բերում է այն միանշանակ համոզմանը, որ դրանք, թերևս, հանգեցնում են առավելապես վարչական մարմինների համար հնարավորինս դյուրին ընթացակարգերով գործելաճի երաշխավորմանը, ընդ որում, հաճախ դա ուղեկցվում է այդ ոլորտում վարչարարության արդյունավետության նվազմամբ: Ըստ իրավագետ Ա. Վաղարշյանի՝ «Իրավական շատ համակարգերում նկատվում է հանրային իշխանության անհարկի միջամտությունը իրավական գործունեության տարբեր ոլորտներին, ընդ որում երբեմն նաև ճիշտ չհասկացված «հանրային շահերի» դիրքերից»¹:

Ընդհանրապես, իրավական կարգավորումը կարող է իրավաչափ համարվել բացառապես Սահմանադրությամբ ամրագրված համաչափության սկզբունքի հետևողական պահպանման պարագայում. «Հիմնական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման համար ընտրված միջոցները պետք է պիտանի և անհրաժեշտ լինեն՝ Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հասնելու համար: Սահմանափակման համար ընտրված միջոցները պետք է համարժեք լինեն սահմանափակվող հիմնական իրավունքի և ազատության նշանակությանը» (78-րդ հոդված): Հարկ է արձանագրել, որ հայրենական օրենսդրությունն արդեն հանգրվանել է մի այնպիսի փուլում, երբ օրենսդրական կարգավորումների շրջանակի անհարկի ընդլայնումը ոչ միայն խիստ խոցելի է իրավական

¹ Տե՛ս **Վաղարշյան Ա.**, «Իրավունք» հասկացության տեսամեթոդաբանական և գործնական նշանակությունը», «Բանբեր Երևանի համալսարանի», Շարք 3, Իրավագիտություն, № 3(144), ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2014, էջ 5-6:

անվտանգության տեսանկյունից, այլև արդարացում չունի զուտ գործնական չափանիշներով: Նկատի ունենք այն, որ անկախության սկզբնական փուլում, անհրաժեշտ փորձի պակասի արդյունքում, օրինաչափորեն մեծ էր տարաբնույթ հարաբերությունների աննախադեպ լայն շրջանակ օրենսդրական կարգավորման առարկա դարձնելու գրավչությունը, սակայն ներկայիս ներուժի պարագայում բավարար հիմքեր կան վերանայելու իրավասահմանման գործընթացների հիմնական միտումները: Այս տեսանկյունից համամիտ ենք այն հեղինակների հետ, որոնք համաչափության սկզբունքն ընկալում են որպես իրավաստեղծագործության մեջ «ինտերվենցիայից դեպի կարգավորում անցնելու» նախապայման, և գտնում են, որ հարկ է դիմել կարգավորման միայն այն դեպքում, երբ անխուսափելի է դրա անհրաժեշտությունը, և կարգավորումն էլ պետք է լինի հետապնդվող նպատակին համաչափ¹:

Վարչական վարույթի առանձին տեսակների համար առանձնահատկություններ սահմանելու հնարավորություն նախատեսված է օրենսդրությամբ. «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի (այսուհետ՝ Օրենք) 2-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Առանձին տեսակների վարչական վարույթների առանձնահատկությունները սահմանվում են օրենքներով և Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով»: Այսպիսի խիստ ընդհանրական խմբագրությամբ նորմը գիտագործնական հարթությամբ անհարկի հակասական մոտեցումների տեղիք է տվել՝ դրանից բխող բացասական հետևանքներով հանդերձ: Այսպես՝ այն կարծիքն է հայտնվել, որ Օրենքով ամրագրված սկզբունքները ոչ միշտ են կիրառելի վարույթի այլ տեսակների պարագայում²: Տվյալ դեպքում Օրենքի այն նորմին, ըստ որի՝ կարող են սահմանվել

¹ Տե՛ս, օրինակ, **Օհանջանյան Վ.**, Իրավաստեղծագործության արդի մարտահրավերները, «ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու», Նվիրվում է ՀՀ անկախության 25-ամյակին, Գլխ. խմբ.՝ Գ. Ս. Ղազինյան, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2017, էջ 55:

² Տե՛ս Հարցեր և պատասխաններ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի վերաբերյալ, «Հարդ ընդ սոֆթ» հրատ., Երևան, 2007, էջ 19:

«առանձին տեսակի վարչական վարույթների *առանձնահատկություններ*», տրվել է անհարկի տարածական մեկնաբանություն, մինչդեռ իրավունքի միևնույն ճյուղի շրջանակներում չեն կարող սահմանվել տարբեր սկզբունքներ, իսկ առանձնահատկությունները կարող են վերաբերել միայն կոնկրետ ընթացակարգերին: Միաժամանակ, անհրաժեշտ ենք համարում նկատել, որ նշված տեսակետի հեղինակները հետագայում, թերևս, վերանայել են իրենց դիրքորոշումը. «Չի կարելի բացառել նաև, որ վարչարարության առանձին տեսակներ կունենան այնպիսի առանձնահատկություններ, որոնք կարտացոլվեն հիշատակված սկզբունքներին չհակասող, սակայն վերջիններից բխող կամ դրանք լրացնող այլ սկզբունքային դրույթներում»¹:

Վարչական վարույթի առանձնահատկությունների սահմաններն ուրվագծելիս, նախ, հարկ է անդրադառնալ խնդրին առնչվող սահմանադրական հիմնադրություններին: Այսպես՝ Սահմանադրության 75-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարգավորելիս օրենքները սահմանում են այդ իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր»: Այս դեպքում Սահմանադրությամբ ընդգծվում է իրավունքների և ազատությունների սահմանման տեսանկյունից օրենքով կարգավորման ենթակա հարաբերությունների հստակեցման անհրաժեշտությունը, սակայն այս կարգավորումից ինքնին չի բխում, որ անգամ օրենքով կարող են անվերապահորեն սահմանափակվել հիշյալ իրավունքներն ու ազատությունները: Նախ՝ իրավունքների և ազատությունների ամրագրմանը նվիրված Սահմանադրության յուրաքանչյուր հոդվածով որոշակիացված են դրանց սահմանափակման հիմքերը, բացի դրանից՝ Սահմանադրության 80-րդ հոդվածով առաջադրված է առավել ընդհանուր ու գերակա նշանակություն ունեցող «արգելապատնեշ», ըստ որի՝ հիմնական իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ ամրագրված դրույթ-

¹ Տե՛ս Հարցեր և պատասխաններ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի վերաբերյալ, Եր., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2015, էջ 46:

ների էությունն անխախտելի է: Այս հարցադրումը առանցքային նշանակություն ունեցավ նաև սահմանադրական բարեփոխումների փուլում. «Հայեցակարգային մոտեցումն այն է, որ իշխանությունն իրականացնելիս ժողովուրդը և պետությունը պետք է սահմանափակված լինեն մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով»¹:

Վերն ասվածից բխում է, որ վարչական վարույթի առանձնահատկություններ սահմանելիս, նախ, հարկ է առնվազն նկատի ունենալ, որ հիմնարար առանձնահատկությունները կարող են սահմանվել բացառապես օրենքով, ընդ որում, դրանք չպետք է հանգեցնեն հիմնական իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ Սահմանադրությամբ ամրագրված դրույթների էության խաթարմանը: Բնականաբար, «դրույթի էության խախտում» արտահայտության բովանդակության շուրջ դեռ առաջիկայում կլինեն բազում բանավեճեր, հարկ կլինի հստակեցնել վերջինիս բովանդակային բաղադրիչները (ակնկալվում է, որ դա պատեհ առիթով կանի Սահմանադրական դատարանը), սակայն արդեն այս փուլում հարկ է նկատի ունենալ, որ վարչական վարույթի առանձին տեսակների առանձնահատկությունների մասով ոչ մի պարագայում չի կարելի դիմել մարդու իրավունքների և ազատությունների այնպիսի սահմանափակումների, որոնք կհանգեցնեն հիմնական իրավունքների մրցակցության սկզբունքի խախտմանը: Այս տեսանկյունից համամիտ ենք այն իրավագետների հետ, որոնք գտնում են, որ քննարկվող դեպքում պետք է գործի «lex specialis»-ի գերակայության ընդհանուր կանոնը², միաժամանակ կշարունակի գործել դրանց և ընդհանուր սկզբունքների միջև հակասությունը բացառելու պահանջը:

Ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ վարչական վարույթի առանձին ինստիտուտների կարգավորման հարցում ևս հանդիպում են ոչ միասնական չափանիշների կիրառման դեպքեր, ինչը բացարձակապես թելադրված չէ որևէ գործոնով: Այս դեպքում անգամ գե-

¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգ, -Եր., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2014, էջ 30:

² Տե՛ս **Զաքս Միխայել**, Գերմանիայում հիմնական իրավունքների ընդհանուր ուսմունքի հիմունքները: Սուբյեկտիվ հանրային իրավունքները վարչական վարույթում / Մ. Զաքս, -Եր., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2012, էջ 89:

րատեսչական շահի ոչ իրավաչափ եղանակներով պաշտպանության խնդիր չկա, քանզի ոչ միասնական կարգավորումների պատճառը, թերևս, օրենսդրության անկատարությունն է, ինչը դրսևորվում է իրավաբանական տեխնիկայի տարրական պահանջների անտեսմամբ: Օրինակ՝ հանրային ծառայության վերաբերյալ օրենսդրությունում բացակայում է այն արարքների հստակ շրջանակը, որոնք հանգեցնում են կարգապահական պատասխանատվության: Այսպես՝ «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 32-րդ հոդվածով այդպիսիք են համարվում ծառայողական պարտականություններն անհարգելի պատճառով չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը, ծառայողական լիազորությունները գերազանցելը, ինչպես նաև աշխատանքային կարգապահական ներքին կանոնները խախտելը: Մինչդեռ «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 42-րդ հոդվածի 1-ին մասով կարգապահական պատասխանատվության հիմք են՝ ծառայողական պարտականություններն անհարգելի պատճառով չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը, ծառայողական դիրքն ի չարը գործադրելը, ինչպես նաև ծառայողական լիազորությունների սահմանն անցնելը: Հավելենք, որ միմյանցից տարբերվում են նաև պետական հատուկ ծառայության իրավական հիմքերին նվիրված օրենսդրական ակտերում ամրագրված դրույթները: Կարծում ենք՝ նշվածը կարող է բացատրվել բացառապես օրենսդրության թերություններով, ընդ որում, բացակայում է վերը նշված տարաբնույթ օրենսդրական դրույթների հիմնավորման օգտին որևէ փաստարկ:

Օրենսդրության և իրավակիրառ պրակտիկայի համալիր վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հաճախ վարչական վարույթի առանձին տեսակների, ինչպես նաև դրանց առանձնահատկությունների ամրագրումն իրականացվում է ոչ պատշաճ հստակությամբ, ինչի արդյունքում առանձնահատկություններ սահմանող իրավական նորմերն ընկալվում են իբրև վարչական վարույթի ընդհանուր կանոններ սահմանող օրենսդրության նորմերին հակասող դրույթներ: Բնականաբար, առանձնահատկությունները կարող են վերաբերել վարչական վարույթի բոլոր այն բաղադրիչներին, որոնք չեն հանգեցնում իրավունքի սկզբունքների խախտումների, սակայն դա չի նշանակում, որպես առանձնահատկություններ կարող են ընկալվել նաև

ընդհանուր կանոններին չհամապատասխանող ցանկացած նորմեր: Այս տեսանկյունից հարկ է մի ընդհանուր կանոնով հստակեցնել, որ հիմնական կանոններից շեղումները ամրագրված են որպես վարչական վարույթի առանձնահատկություններ, իսկ հակասության դեպքում գործում են առանձնահատկություններ սահմանող նորմերը: Ընդ որում, հնարավորինս նպատակահարմար է ձեռնպահ մնալ այնպիսի անորոշ ձևակերպումներից, ինչպիսիք են՝ «կիրառվում են այնքանով, որքանով», «գերակայում են նույն բնույթի հարաբերություններ կարգավորող իրավական նորմերի նկատմամբ» և այլն:

Վարչական ակտի օրենսդրական բնորոշման արդի հիմնասյունները: Քննարկվող հարցադրման մեթոդաբանության տեսանկյունից նպատակահարմար է առանձնացնել «վարչական ակտ» եզրույթի բնորոշումը: Ըստ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ «Վարչական ակտն արտաքին ներգործություն ունեցող այն որոշումը, կարգադրությունը, հրամանը կամ այլ անհատական իրավական ակտն է, որը վարչական մարմինն ընդունել է հանրային իրավունքի բնագավառում կոնկրետ գործի կարգավորման նպատակով, և ուղղված է անձանց համար իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն, վերացնելուն կամ ճանաչելուն: Վարչական ակտը կարող է ուղղված լինել նաև որոշակի անհատական չափանիշներով առանձնացված անձանց որևէ խմբի»: Նկատենք, որ որոշ բացառություններով հանդերձ՝ վերը նշված բնորոշումը կարող էր ամբողջությամբ ներառել ոչ միայն անհատական, այլև նորմատիվ իրավական ակտերը, ինչը միանգամայն խելամիտ ու հիմնավորված կլիներ, սակայն միանշանակ վերապահումներն առ այն, որ վարչական ակտը անհատական ակտ է, ամբողջովին խաթարել են վարչական վարույթի և վարչարարության բուն էությունը:

Այն, որ վերը նշված հատկանիշներով օժտված է ոչ միայն անհատական, այլև նորմատիվ իրավական ակտը, խնդրահարույց չէ, ավելին, հենց նորմատիվ իրավական ակտերն են հաճախ առավելապես բնութագրվում որպես արտաքին ներգործություն ունեցող, հանրային իրավունքի բնագավառում հարաբերությունների կարգավորման նպատակով անձանց համար իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն, վերացնելուն կամ ճանաչելուն:

ուղղված իրավական ակտեր: Վարչական ակտերի շրջանակն անհարկի նեղացնելը և բացառապես անհատական ակտերով սահմանափակվելը համահունչ չեն նաև միջազգային իրավական չափանիշներին: Այսպես՝ Եվրախորհրդի նախարարների կոմիտեի դեռևս 2004 թ. դեկտեմբերի 15-ի թիվ 2004(20) բանաձևի 1-ին կետով ամրագրված է հետևյալ դրույթը. «Վարչական ակտեր են վարչական մարմինների այն անհատական և *նորմատիվ ակտերը* (ընդգծումը մերն է), որոնք ընդունվել են հանրային իշխանության իրականացման շրջանակներում և կարող են ազդել ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների և շահերի վրա»:

Ազգային անվտանգության ոլորտում վարչական վարույթի առանձնահատկությունների իրավական հիմքերի թերությունները և դրանց բարելավման ուղիները: Վերևում արդեն անդրադարձանք, որ վարչարարության այս կամ այն ոլորտում վարչական վարույթի առանձնահատկությունները, ըստ էության, անհրաժեշտ են, սակայն դրանք կարող են արդյունավետ լինել որոշակի չափանիշների պահպանման դեպքում: Ազգային անվտանգության ոլորտում վարչական վարույթի առանձնահատկությունների իրավական հիմքերի համալիր հետազոտությունը բերում է այն համոզման, որ դրանցում դեռևս առկա են էական թերություններ, ներքին հակասություններ և այլն: Սույն հոդվածում կանդիդատնանք առավել առանցքային հարցադրումներին և կառաջադրենք որոշակի լուծումներ:

Նախ՝ անհրաժեշտ ենք համարում նկատել, որ ազգային անվտանգության պարագայում ընդունվող իրավական ակտերը, այդ թվում՝ արտաքին ազդեցություն ունեցող եզրակացությունները չեն կարող դասական իմաստով համարվել վարչական ակտեր, քանզի դրանք ուղղակիորեն առնչվում են երկրի պետական անվտանգության հետ, իսկ նման պարագայում միջազգային իրավական չափանիշներով, մասնավորապես Եվրախորհրդի նախարարների կոմիտեի դեռևս 2004 թ. դեկտեմբերի 15-ի թիվ 2004(20) բանաձևի դրույթներով՝ այդպիսիք չեն կարող ընդունվել, հրապարակվել և կիրառվել վարչական ակտին բնորոշ ընդհանուր ընթացակարգերով:

Խնդիրն այն է, որ այդպիսի անհատական ակտերի ու եզրակացությունների մեծ մասը առնվազն պետական կամ ծառայողական գաղտնիքի պահպանման նկատառումով չի կարող պարտադիր

ուղեկցվել հիմնավորումներով: Ավելին, առանձին ճյուղային օրենսդրական ակտերով ողջամտորեն ամրագրվել է հիշյալ դիրքորոշումը, ինչի արդյունքում հիմնավորումները անհատական ակտի պարտադիր նախապայման չեն դիտարկվել: Այսպես՝ «Քաղաքացիության մասին» ՀՀ օրենքի 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն ստանալու դիմումը մերժվում է, եթե տվյալ անձն իր գործունեությամբ վնասում է պետական և հասարակական անվտանգությանը, հասարակական կարգին, հանրության առողջությանը և բարքերին, այլոց իրավունքներին և ազատություններին, պատվին և բարի համբավին: Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն ստանալու *դիմումի մերժումը կարող է չհիմնավորվել* (ընդգծումը մերն է)»: Նկատենք, որ մերժման հիմքում, հիմնականում, դրվում է Ազգային անվտանգության ծառայության եզրակացությունը, ինչից բխում է, որ հիմնավորման պարտադիր պահանջը չի տարածվում այդ փաստաթղթի վրա ևս: Այս համատեքստում վիճահարույց իրավական նորմ է բովանդակում «Ազգային անվտանգության մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածի 4-րդ մասը. «Պետական մարմինները, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, կազմակերպություններն ու քաղաքացիներն ազգային անվտանգության մարմինների կողմից իրենց իրավունքների ու ազատությունների սահմանափակման դեպքում իրավունք ունեն Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով բացատրություններ և տեղեկություններ ստանալ ազգային անվտանգության մարմիններից»:

Վերոհիշյալը, թերևս, մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության մասին թյուր ընկալումների հետևանք է, քանզի անտեսվել է այն փաստարկը, ըստ որի՝ ազգային անվտանգության ոլորտում ընդունվող իրավական ակտերի, իրականացվող վարչական վարույթի կամ վարչարարության մասին անվերապահորեն բացատրություններ տալն առնվազն համատեղելի չէ պետական կամ ծառայողական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ողջամիտ պաշտպանության պահանջի հետ: Ասվածի համատեքստում իրավակարգավորումն իրավաչափ կլիներ, եթե հստակեցվեր, որ բացատրություններ կարող են տրվել միայն ազգային անվտանգության մարմնի հայեցողությամբ՝ օրենքով նախատեսված դեպքերում, մինչ-

դեռ գործող օրենքը սահմանափակվել է սուկ «օրենսդրությամբ սահմանված կարգը» արտահայտությամբ, ինչից բխում է, որ օրենսդրության կարգավորման առարկան միայն բացատրություններ տալու կարգն է:

Անհրաժեշտ է նկատել, որ ազգային անվտանգության մարմնի կողմից կայացված իրավական ակտի կամ վարչական վարույթի շրջանակներում, անվտանգության նկատառումներից ելնելով, մերժումների առնչությամբ հիմնավորումներ տալը հայեցողական հարթությամբ դիտարկելը համահունչ է նաև միջազգային փորձին: Այսպես՝ մուտքի վիզա ստանալու վերաբերյալ դիմումները մերժելիս դեսպանատները իրենց հայեցողությամբ կարող են ինչպես պատճառաբանել, այնպես էլ ձեռնպահ մնալ որևէ պատճառաբանությունից:

Հավելենք, որ պետական կամ ազգային անվտանգության հիմքով Սահմանադրությունը ևս նախատեսում է մի շարք հիմնարար իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման անհրաժեշտություն (Սահմանադրության 25-րդ, 31-34-րդ, 40-42-րդ, 44-45-րդ, 47-րդ և այլ հոդվածներ): Այսպիսով՝ ասվածից բխում է, որ ազգային անվտանգության ոլորտում ոչ բոլոր իրավական ակտերի ու վարչարարության առնչությամբ են իրավասու մարմինները պարտավոր բացատրություններ տալ կամ հիմնավորել իրենց դիրքորոշումը:

Այժմ նշված հարցադրման շրջանակներում անդրադառնանք մեկ այլ հարակից հարցադրման՝ իրավական ակտերի կամ գործողությունների բողոքարկմանը: «Ազգային անվտանգության մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Անձն իրավունք ունի Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով բողոքարկել ազգային անվտանգության մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց կողմից իր իրավունքների և ազատությունների խախտման վերաբերյալ գործողությունները»: Խնդիրն այն է, որ դարձյալ վերը նշված միջազգային իրավական չափանիշների համաձայն՝ ոչ բոլոր անհատական իրավական ակտերն ու անձի փաստացի իրավական վիճակի վրա ազդող իրավական փաստաթղթերն ու գործողություններն են ենթակա բողոքարկման: Ըստ էության, խելամիտ էլ չէ բողոքարկման առարկա ճանաչել այնպիսի ակտերը, որոնց առնչությամբ իրավաչափորեն բացակայում են հիմնավորումները: Հավելենք, որ Սահմանադրությունը ևս վարչական մարմինների իրավական ակտերի ու գործողությունների բողոքար-

կումը չի համարում բացարձակ իրավունք, իսկ 61-րդ հոդվածում խոսքը միայն իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ պաշտպանության մասին է, ինչից բնավ չի բխում, որ ցանկացած անհատական ակտ կամ գործողություն ենթակա է բողոքարկման:

Դարձյալ վերադառնանք մուտքի վիզա տրամադրելու վերաբերյալ դիմումների մերժումներին: Այս դեպքում խոսքը վարչական վարույթի շրջանակներում մերժման մասին ընդունված որոշման մասին է, որը, սակայն, առնվազն հիմքերի կտրվածքով, բողոքարկման ենթակա չէ: Սա բնավ չի հանգեցնում անձի իրավունքների և ազատությունների անհիմն սահմանափակման, քանզի խոսքը բացառապես ազգային անվտանգության նկատառումներից ելնելով կայացված որոշման մասին է, որի դեպքում հիմնավորումները չեն կարող անվերապահորեն բացահայտվել: Ցավոք, այս նրբությունն անտեսվել է նաև ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով, որի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով իրավունք ունի դիմելու վարչական դատարան, եթե համարում է, որ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ դրա պաշտոնատար անձի վարչական ակտով, գործողությամբ կամ անգործությամբ»: Այս դեպքում, թերևս, քննարկվող նորմն իրավաչափ է «վարչական ակտ» եզրույթի կիրառման մասով, քանզի հստակեցվում է, որ բողոքարկման առարկա չեն կարող լինել մյուս անհատական իրավական ակտերը¹: Սակայն իրավաչափ չէ անվերապահորեն

¹ Տվյալ դեպքում, ինչպես արդեն նշել ենք, խնդիրը միայն այն է, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածի համաձայն՝ «վարչական ակտ» եզրույթին տրվել է ակնհայտ ոչ իրավաչափ բնորոշում. «Վարչական ակտն արտաքին ներգործություն ունեցող այն որոշումը, կարգադրությունը, հրամանը կամ այլ անհատական իրավական ակտն է, որը վարչական մարմինն ընդունել է հանրային իրավունքի բնագավառում կոնկրետ գործի կարգավորման նպատակով և ուղղված է անձանց համար իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն, վերացնելուն կամ ճանաչելուն: Վարչական ակտը կարող է ուղղված լինել նաև որոշակի անհատական չափանիշներով առանձնացված անձանց որևէ խմբի»: Այսպիսով՝ անտեսվել է, որ միջազգային իրավական չափանիշների համաձայն՝ հիմնավորման ոչ ենթակա իրավական ակտը չի կարող վարչական համարվել:

րեն բոլոր գործողություններն ու անգործությունը դարձնել բողոքարկման առարկա, քանզի դրանց վրա ևս տարածվում է ազգային անվտանգության նկատառումներով այդպիսիք հիմնավորումներով չտղեկցելու սկզբունքը: Այս առնչությամբ, կարծում ենք, նպատակահարմար է վերանայել վերը նշված երեք օրենսդրական ակտերի (ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրքը, «Վարչարարության և վարչական վարույթի մասին» և «Ազգային անվտանգության մարմինների մասին» ՀՀ օրենքները) համապատասխան նորմերը:

Ազգային անվտանգության մարմինների ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերով վարչական վարույթին առնչվող առանձնահատկությունների ամրագրման հիմնախնդիրը: Մինչև 2015 թ. խմբագրությամբ Սահմանադրությունը գործադիր իշխանության մարմինների կողմից նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու հարցում սահմանափակումներ չեն եղել: Սակայն Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված հիմնադրույթը նշված հարցադրման համատեքստում ենթադրում է էական վերանայումներ. «Սահմանադրության և օրենքների հիման վրա և դրանց իրականացումն ապահովելու նպատակով Սահմանադրությամբ նախատեսված մարմինները կարող են օրենքով լիազորվել ընդունելու ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտեր»:

Հիշյալ նորմը, ըստ էության, պարզաբանման կարիք ունի, մասնավորապես անհրաժեշտ է հստակ պատասխանել այն հարցին, թե արդյո՞ք նորմատիվ իրավական ակտերը կարող են ընդունել բոլոր սահմանադրական մարմինները: Խնդիրն այն է, որ հիշյալ նորմը սահմանում է նաև լրացուցիչ պայման, այն է՝ սահմանադրական մարմինները, ինչպես նախատեսված է վերը նշված հոդվածով, կարող են ընդունել նորմատիվ ակտեր միայն «Սահմանադրության և օրենքների հիման վրա և դրանց իրականացումն ապահովելու նպատակով»: Նկատենք, որ սահմանադրական նշված ձևակերպումը, ըստ ՀՀ նախագահին առընթեր սահմանադրական բարեփոխումների իրավական ապահովմանն աջակցող մասնագիտական խորհրդակցական խորհրդի եզրակացության¹, ենթակա չէ տարա-

¹ Տե՛ս ՀՀ նախագահին առընթեր սահմանադրական բարեփոխումների իրավական ապահովմանն աջակցող մասնագիտական խորհրդակցական խորհրդի նիստերի արձանագրությունները:

ծական մեկնաբանության, ուստի խոսքն միայն այն սահմանադրական մարմինների մասին է, որոնց կողմից նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելն անմիջականորեն նախատեսված է Սահմանադրությամբ:

Նկատենք, որ Ազգային անվտանգության ծառայությունը ներկայումս հանդիսանում է Կառավարությանն առընթեր գործող պետական մարմին, մինչդեռ Սահմանադրությամբ այդպիսի կարգավիճակ ունեցող մարմին նախատեսված չէ: Արդեն 2018 թ. ապրիլից՝ Կառավարությանն առնչվող Սահմանադրության նորմերի ամբողջական կիրառումից հետո, հարկ կլինի հստակեցնել Ազգային անվտանգության ծառայության կարգավիճակը, իսկ դա նշանակում է, որ նորմատիվ ակտեր ընդունելու իրավասությունը կարող է պահպանվել բացառապես նախարարի կարգավիճակ ձեռք բերելու դեպքում (Սահմանադրության 152-րդ հոդվածի 4-րդ մաս), քանի որ վերջինս չի կարող հանդես գալ որպես ինքնավար մարմին (այդպիսիք Սահմանադրության 122-րդ հոդվածի 3-րդ մասի հիմքով օժտված են նորմատիվ ակտեր ընդունելու իրավասությամբ), իսկ Կառավարության կամ վարչապետի ենթակայության տակ անցնելու պարագայում այլևս օժտված չի լինի հիշյալ լիազորությամբ:

Ինչպես նկատեցինք, հիշյալ մոտեցման հիմքում դրված է ՀՀ նախագահին առընթեր սահմանադրական բարեփոխումների իրավական ապահովմանն աջակցող մասնագիտական խորհրդակցական խորհրդի՝ «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի առնչությամբ դիրքորոշումը: Միաժամանակ նպատակահարմար ենք համարում անդրադառնալ խնդրին նաև այլ ասպեկտներով: Այսպես՝ ըստ նախագծի առնչությամբ ՀՀ արդարադատության նախարարության հարցադրման մեջ արտացոլված դիրքորոշման՝ Սահմանադրությամբ մի շարք մարմինների դեպքում հստակ նշված է, որ տվյալ մարմնին օրենքով կարող է վերապահվել ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու իրավասություն, մինչդեռ մյուս դեպքերում այդպիսի նորմեր սահմանված չեն: Նախ՝ մեր կարծիքով՝ առավել համալիր հետազոտությունը վկայում է, որ խմբագրական կտրվածքով իրավակարգավորման տարբերությունները դրանով չեն սահմանափակվում. խնդիրն այն է, որ նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու լիազորությունը մի

դեպքում իմպերատիվ եղանակով ամրագրված է անմիջապես Սահմանադրությամբ (օրինակ՝ 152-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ Կառավարության անդամներն իրավասու են ընդունելու ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտեր), մեկ այլ դեպքում՝ այդպիսի լիազորություն ամրագրելու հնարավորությունը վերապահված է օրենսդրին (օրինակ՝ 122-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ ինքնավար մարմիններին օրենքով կարող է վերապահվել ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու իրավասություն): Նույնական չեն նաև լիազորող նորմերի դիսպոզիցիաները. մի դեպքում՝ պարզապես ամրագրվում է նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու իրավասություն (122-րդ հոդվածի 3-րդ մաս), մեկ այլ դեպքում՝ հիշյալ լիազորությունն ամրագրված է որոշակի վերապահումներով. ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտեր կարող են ընդունվել օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով (175-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

Նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու լիազորությամբ օժտելուն առնչվող հարցի կարգավորման տեսանկյունից վերոհիշյալ սահմանադրական դրույթներն ունեն ելակետային, սակայն ոչ սպառիչ նշանակություն: Սահմանադրական մարմնի կարգավիճակը որոշվում է ինչպես վերջինիս հատուկ լիազորություններն անմիջականորեն Սահմանադրությամբ ամրագրելու (օրինակ՝ 176-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերով ամրագրված են դատախազության լիազորությունները), այնպես էլ որպես հանրային իշխանություն կրող մարմնի ընդհանուր լիազորությունները Սահմանադրությունից բխեցնելու եղանակով (օրինակ՝ հիշյալ 176-րդ հոդվածով՝ դատախազությունում ծառայության ընդունելը կամ անձանց դիմումներն ու առաջարկությունները քննարկելն ամրագրված չեն, որպես դատախազության սահմանադրական լիազորություն, սակայն դատախազությունը այդպիսի լիազորություններով, ըստ էության, օժտված է, ինչը համապատասխանում է պետության կողմից անձանց իրավունքների ապահովման և երաշխավորման սահմանադրական հիմնադրույթների պահանջներին): Այսպես՝ դատախազությանն օրենքով ծառայության ընդունելու լիազորություն սահմանելը չի դիտարկվում Սահմանադրությանը հակասող, քանի որ դա բխում է նույն Սահմանադրության 49-րդ հոդվածով ամրագրված հանրային ծառայության անցնելու իրավունքից և այլն:

Նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու լիազորությունը ևս հարկ է դիտարկել վերջիններիս սահմանադրական կարգավիճակի համատեքստում, մասնավորապես, եթե, օրինակ, դրանց գործունեությունն առնչվում է անձանց սահմանադրական առանձին իրավունքների ապահովման նպատակով նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու անհրաժեշտության հետ, ապա նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու լիազորություն սահմանելը կդիտարկվի որպես իրավաչափ: Նպատակահարմար ենք համարում նկատել նաև, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ Մահմանադրությամբ նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու լիազորություն է սահմանված, կամ այդպիսի լիազորություն սահմանելու հնարավորություն է վերապահված օրենսդրին, նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու սահմանները ևս հարկ է որոշել՝ բացառապես այդ մարմինների սահմանադրական կարգավիճակից ելնելով, քանզի նորմատիվ իրավական ակտ ընդունելու լիազորությունն ապրիորի չէ:

Ինչ վերաբերում է սահմանադրական կարգավորումների ոչ միատեսակությանը, ապա իրականում նշված իրավական կարգավորումները հարկ է ընկալել հետևյալ ելակետային մոտեցմամբ՝ Մահմանադրության առանձին նորմերով վերապահված է հատուկ լիազորությունների իրացման համար անհրաժեշտ նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու իրավասություն, մինչդեռ օրենքներով կարող են սահմանվել այդ մարմինների կարգավիճակին համապատասխան ընդհանուր լիազորությունների իրացման համար անհրաժեշտ նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու հիմքեր:

Այսպես՝ Կառավարությունը Մահմանադրության 153-րդ հոդվածով իրավասու է ընդունել նորմատիվ իրավական ակտեր, ինչից բխում է, որ վերջինս կարող է այդպիսիք ընդունել ինչպես հատուկ լիազորությունները, այնպես էլ ընդհանուր լիազորություններն իրացնելիս, սակայն դատախազության պարագայում Մահմանադրության 176-րդ հոդվածով այդպիսի լիազորություն չսահմանելը հիմք է, որպեսզի դատախազության կողմից սահմանադրական հատուկ լիազորություններն իրականացնելու համար օրենքով չսահմանվի նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու լիազորություն: Օրինակ՝ դատախազությունը իրավասու չէ ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտով կանոնակարգել վճիռները, դատավճիռները և որոշումները բողոքարկելու կարգը (իսկ նույն այդ լիա-

գործության բնականոն իրականացման համար ներքին կազմակերպական բնույթի նորմատիվ ակտը չի կարող դիտարկվել իբրև սահմանադրական լիազորության իրականացման համապարտադիր կարգը սահմանող), սակայն իրավասու է կանոնակարգել դատախազությունում ծառայության անցնելու իրավունքի իրացման կարգի հետ կապված՝ օրենքի իրացումն ապահովող որոշ հարաբերություններ:

Քննարկման առարկա հարցադրումների առնչությամբ տեսակետների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ Մահմանադրությամբ նախատեսված ոչ բոլոր մարմիններին նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու իրավասություն վերապահելու մասին մոտեցումների հիմքում ընկած է այն մտավախությունը, որ դեռևս կայուն ժողովրդավարական ավանդույթների բացակայության պայմաններում նպատակահարմար չէ հիշյալ մարմիններին նորմատիվ բնույթի իրավաստեղծ լիազորությամբ օժտելը: Վերջապես, կայուն ժողովրդավարական ավանդույթներ ձևավորելու երաշխիքը բնավ արգելքների մեթոդաբանությունը չէ, հարկ է զարգացումների օրինաչափ ուղղությունները համարժեք գիտակցելու քաղաքական կամք: Այս նկատառումով հետաքրքիր դիտարկում ունի Ա. Հարությունյանը. «Հետխորհրդային երկրների մեծ մասն արդեն վաղուց ղեկավարող առաջնորդները հանդիսանում են գործող օլիգարխիկ համակարգի ճարտարապետները...: Նրանք են հենց զարգացման նոր ռելսերի վրա երկրները տեղափոխելու պատճառները: Հասկանո՞ւմ են, արդյոք, նրանք դա: Եթե այո, ապա պետք է իշխանությունը դարձնեն թափանցիկ և մեղմեն վերահսկողությունը»¹: Նկատենք, որ քաղաքական կամքի վճռորոշ լինելու վերաբերյալ դատողությունները բնորոշ են նաև Արևմտյան Եվրոպայի իրավական մտքի ներկայացուցիչներին²:

Մյուս կողմից՝ չպետք է անտեսել, որ վերը նշված լիազորության բացակայությունն էապես կնվազեցնի նույն այդ մարմինների գոր-

¹ Տե՛ս **А. А. Арутюнян**, Конституционализм: проблемы постсоветской реальности: монография / А. А. Арутюнян, Норма, -М., 2013, էջ 6:

² Տե՛ս, օրինակ, Histoire du droit Français. Le droit pendant la période franque. <http://www.cosmovisions.com/droitFranc.htm>. Chevallier J., L'Etat, Dalloz, coll. Connaissance dudroit, 2e ed., 2011, էջ 69:

ծունեության արդյունավետությունը և հրնթացս անհարկի կծանրաբեռնի Կառավարությանը և խորհրդարանին:

Ազգային անվտանգության մարմինների ու դրանց պաշտոնյաների որոշ անհատական ակտեր՝ վերը նշված նկատառումներով անբողոքարկելի համարելու համատեքստում հարկ է անդրադառնալ նաև այն հարցին, թե որքանո՞վ է այդպիսի դիրքորոշումը համահունչ Սահմանադրության 50-րդ հոդվածով ամրագրված պատշաճ վարչարարության և 61-րդ հոդվածով ամրագրված դատական պաշտպանության իրավունքներին: Նկատենք, որ այս երկու իրավունքներն էլ չեն ուղեկցվում դասական սահմանափակումներով (պետական անվտանգության, հասարակական կարգի, առողջության և բարոյականության կամ այլոց հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակը և այլն), իսկ դատական պաշտպանության իրավունքը չի կարող սահմանափակվել անգամ արտակարգ կամ ռազմական դրության ժամանակ:

Վերոհիշյալ հարցին համալիր պատասխան տալու նկատառումով հարկ ենք համարում նկատել, որ, նախ, պատշաճ վարչարարության իրավունքի իրացման կարգի՝ մեր կողմից հիշատակված առանձնահատկությունները բխում են անմիջապես 50-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված նորմից. «Վարչական վարույթի ընթացքում յուրաքանչյուր ոք ունի իրեն վերաբերող բոլոր փաստաթղթերին ծանոթանալու իրավունք *բացառությամբ օրենքով պահպանվող գաղտնիքների* (ընդգծումը մերն է)»: Նկատենք, որ քննարկվող դեպքում «փաստաթղթեր» եզրույթը, ըստ էության, համարժեք է «փաստական հիմքեր» եզրույթին, իսկ նման պարագայում պարզապես հնարավոր չէ վարչական վարույթի հասցեատիրոջը ներկայացնել իրավական ակտի հիմնավորումները: Մյուս կողմից, անձը գրկված չէ այդպիսի իրավական ակտերը բողոքարկելու հնարավորությունից, եթե խախտվում են վարության կամ նյութական այլ նորմեր (օրինակ՝ որոշումն ընդունվել է քվորումի բացակայության պարագայում և այլն): Ընդ որում, նույն այդ հիմքով կարող է իրացվել նաև դատական պաշտպանության իրավունքը, ինչը համահունչ է Սահմանադրության 61-րդ հոդվածով ամրագրված դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետության պահանջին:

Մի պահ թողնենք այս մոտեցման բուն քաղաքական գնահատականը, ընդգծենք միայն, որ հեղինակների մի մասը ևս իրավաչա-

փորեն ակնկալում է զարգացումների միանգամայն նոր ուղղություն՝ հենց քաղաքական առաջնորդների նախաձեռնությամբ:

Այսպիսով՝ նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու և այդ եղանակով վարչարարության առանձնահատկություններ սահմանելու լիազորության հարցում դեռևս առկա են էական տարաձայնություններ, միաժամանակ համոզված ենք, որ առաջիկա զարգացումների համատեքստում գործնականում այդ տարաձայնությունները կհարթվեն՝ հոգուտ գործադիր իշխանության մարմիններին նորմատիվ ակտեր ընդունելու իրավասություն վերապահելու, քանզի օրենքներով կամ Կառավարության որոշումներով պարզապես հնարավոր չի լինի կանոնակարգել ակնհայտ մեծ ծավալի հասարակական հարաբերություններ՝ միաժամանակ վտանգելով պետական կամ ծառայողական գաղտնիք կազմող տեղեկատվության պահպանությունը:

Ամփոփելով ազգային անվտանգության ոլորտում վարչական վարույթի և վարչարարության առանձնահատկությունների իրավաչափության և սահմանների վերաբերյալ մեր դատողությունները՝ նպատակահարմար ենք համարում ընդգծել, որ հիշյալ հիմնախնդիրները սուսկ օրենսդրական մասնակի վերանայումներով, առավել ևս խմբագրական փոփոխություններով պարզապես հնարավոր չէ լուծել, անհրաժեշտ է հայեցակարգային հարթությամբ արմատապես բարեփոխել վարչական վարույթի, վարչարարության ողջ իրավական հենքը՝ հարստացնելով այն «պատշաճ վարչարարության» սահմանադրական իրավունքի արդի պահանջներին ներդաշնակ ու համահունչ իրավակարգավորումներով:

ОСОБЕННОСТИ АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В СФЕРЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Геворг Даниелян

Заведующий кафедрой конституционного права

ЕГУ, доктор юридических наук, профессор

В статье проанализированы особенности администрирования в сфере национальной безопасности, правовые признаки административных актов органов национальной безопасности, обоснована необ-

ходимость расширения содержания понятия «административного акта» и т.п.

Как известно, отечественное законодательство придерживается позиции, согласно которой административными актами являются лишь индивидуальные правовые акты. Критикуя эту позицию, автор статьи приводит факты, подтверждающие, что административными актами одновременно являются также и нормативные акты.

В статье подчеркивается мысль, что административные акты органов национальной безопасности имеют некоторые особенности, которые исключают их опротестование на общих основаниях. В частности, автор приходит к выводу, что многие индивидуальные нормативные акты органов государственной безопасности не должны сопровождаться соответствующими обоснованиями, поскольку в результате этого государственная тайна будет неизбежно разглашена. В то же время автор приходит к выводу, что если правовой акт по правовым основаниям не сопровождается соответствующими обоснованиями, то он не может считаться административным актом в классическом смысле этого слова.

В связи с вышеизложенными выводами, автором предложены соответствующие изменения и дополнения в действующем законодательстве.

PECULIARITIES OF ADMINISTRATION IN THE FIELD OF NATIONAL SECURITY

Gevorg Danielyan

*Head of the Chair of Constitutional Law
YSU, Doctor of Law, Professor*

In this article peculiarities of administration in the sphere of national security, legal attributes of administrative acts of national security authorities are analyzed, the necessity to extend the content of the concept “Administrative act” is substantiated, etc.

As it is known, domestic legislation holds the opinion according to which administrative acts are merely individual legal acts. Criticizing this opinion the author of the article puts forward such facts certifying that normative acts are also administrative acts as well.

In this article the opinion is emphasized that administrative acts of national security authorities stand out due to some peculiarities which exclude their protest on a common basis. In particular, the author comes to the conclusion that a lot of individual normative acts of national security authorities should not be attributed by relevant substantiations since as a result state secret will be inevitably disclosed. At the same time the author comes to the conclusion that if legal act is not attributed by relevant substantiations for a permitted cause, it cannot be considered an administrative act in the classical sense.

With regard to the above-mentioned conclusions, the author suggests the appropriate amendments and supplements to the legislation in force.

Բանալի բառեր – ազգային անվտանգություն, վարչական վարույթ, վարչարարություն, վարչական վարույթի առանձին տեսակներ, վարչարարության առանձնահատկություններ, վարչական ակտ, վարչական ակտի հիմնավորում, վարչարարության սկզբունքներ

Ключевые слова: национальная безопасность, административное производство, администрирование, отдельные виды административного производства, особенности администрирования, административный акт, обоснование административного акта, принципы администрирования

Key words: national security, administrative proceedings, administration, selected types of administrative proceedings, peculiarities of administration, administrative act, substantiation of administrative act, principles of administration